NORDISK BARNEHAGEFORSKNING 2013
Nordisk Børnehaveforskning
Norrænar Leikskólarannsóknir
Nordic Early Childhood Education Research
Pohjoismainen Varhaiskasvatustutkimus
Nordisk Förskoleforskning
www.nordiskbarnehageforskning.no
ISSN 1890-9167
VOL 6 NR 3 SID 1–5

TEMA MARKEDSLIBERALISME, PROFESSIONSHØJSKOLER OG PÆDAGOGUDDANNELSE

Pædagogers kompetencer under udvikling eller afvikling

Lene Lind Pædagog, forfatter, foredragsholder og institutionsleder fra 1966–2004, Denmark.

Email lenelind@mail.tele.dk
Non-reviewed article Published 15April 2013

FORHOLDET TIL BESLUTNINGSTAGERNE

I 1970, efter nogle års erfaring som leder, ønskede jeg at udvikle den pædagogiske indsats for særligt udsatte børn ved at integrere dem i institutionen sammen de lokale børn. En pædagogisk praksis, der forudsatte en højere personalenormering, mindre børnegrupper og alene pædagogisk uddannet personale.

Jeg sendte en beskrivelse, for derefter at ringe til den relevante direktør i Københavns Kommune. Vi fik aftalt et møde. Han og den pædagogiske konsulent var positivt lyttende og bakkede op om ideerne, og på mødet faldt alle aftaler på plads, således at vi kunne gå igang med projektet.

Dengang havde vi pædagoger adgang til beslutningstagerne, der blev lyttet til os som fagpersoner, og vi havde indflydelse på udvikling af dagtilbud og pædagogik.

I dag er det sjældent pædagogerne, der udvikler deres fag og det er umuligt at få den direkte tilgang til beslutningstagerne. Faglige argumenter vejer ikke længere, med mindre de selvfølgelig har sigte på at forbedre børnenes læsefærdigheder.

Det er politikerne, der gennem økonomistyring, effektivisering, læreplaner, og brugertilfredshedsundersøgelser (forældrenes behov), styrer udviklingen. Nu hersker de politiske ideologier frem for fagligheden.

Tidligere kunne institutionslederen være faglig og kreativ udvikler af dagtilbuddet i solidaritet med børnene. Deres trivsel og alsidige udvikling var målet, desuden var samarbejdet med forældrene baseret på den viden pædagogen besad både fagligt om børn og specifikt om det enkelte barn.

I dag skal lederen først og fremmest være loyal over for politikerne og deres embedsmænd samt score høj brugertilfredshed. Et umuligt valg hvis man vil varetage børnenes tarv, da der er et misforhold mellem disse interessenters ønsker og behov. Det forplanter sig i alle samarbejdsrelationer i en daginstitution med mange dilemmaer. Mellem lederen – personalet, personalet – børnene, leder – forældre, og personale– forældre.

Jeg valgte gennem i tid som leder åbent at fastholde, at min loyalitet lå hos børn og forældre, men fik en direkte besked om at jeg var kommunens forlængede arm.

Skal man være solidarisk med magten og magtens krav om en bestemt praksis, kan man ikke på samme tid være kompenserende i forhold til dennes uheldige indflydelse på opvækstbetingelserne i samfundet. Man kan ikke i en rolle som magtens forlængede arm handle tilstrækkeligt empatisk og indsigtsfuldt i forhold til børn, kolleger og forældre og man forhindres i at bruge sin faglige viden og sine erfaringer til gavn for institutionens drift og dermed i sidste ende til gavn for børnene.

Jeg må erkende at jeg gennem min tid som leder gik fra at være en kreativ udvikler til en illoyal bestyrer.

PÆDAGOGERS FAGLIGHED

Pædagoger har en faglig viden, en viden om børn og deres udvikling – og ud fra denne viden om børns udviklingsbehov skal de skabe en pædagogisk praksis, der giver et godt udviklingsmiljø for børnene. For at give børnene et pædagogisk tilbud af kvalitet, behøves kreative voksne og voksne der har en positiv selvopfattelse og besidder et følelsesmæssigt overskud. Derfor behøver pædagoger anerkendelse af deres faglighed og anerkendelse af deres personlige indsats.

Den faglige sikkerhed og det personlige overskud undermineres af konstante nednormeringer, omstruktureringer og politikernes direkte indgreb i den pædagogiske verden. Vi forstyrres i vore bestræbelser for at give børnene en alsidig udvikling, af indgreb "oppefra". Generelt må jeg sige, at afstanden af den grund øges til de mennesker vi arbejder med. Der er mindre ejerskab til den praktiske pædagogik og afstanden mellem beslutningstagere og pædagoger er blevet meget større. Bureaukratiet er vokset betragteligt, samtidig med at diverse konceptpædagogikker er plantet i daginstitutionerne efter ønske fra andre end pædagogerne selv, omend disse alt for ofte accepterer ideer, mål og metoder ganske ukritisk.

PÆDAGOGER MÅ NØDVENDIGVIS KOMPENSERE

For at give børn gode trivsels- og udviklingsmuligheder i daginstitutionen må pædagoger kompensere for de manglende muligheder, børnene iøvrigt oplever set i et trivsels- og udviklingsperspektiv.

Da jeg startede som pædagog i 1964 havde daginstitutionerne fokus på at børnene fik kreative oplevelser, befandt sig i et antiautoritært miljø, at drenge og piger var ligeværdige, fik et frit socialt legeliv på egne betingelser og muligheder for at få også de "negative" følelser respekteret. På denne måde kompenserede vi børnene for datidens snærende normer.

I nutidens samfund, hvor begge forældre er på arbejdsmarkedet, er børn fra de er små passet i institutioner i mange timer, for en del børns vedkommende allerede fra de er ½ år og for de fleste fra omkring 1 år.

Disse opvækstbetingelser må der nødvendigvis kompenseres for. Vi ved i dag også fra forskning (Bowlby, Winnicott, Stern, Fonagi, Schore), at det er afgørende for barnets udvikling, at det har tætte relationer med stabile kompetente omsorgsfulde voksne.

Der hvor kompensationen i daginstitutionen først og fremmest er nødvendig, for at børnenes basale udviklingsbehov tilgodeses, er ved at tilbyder børnene faste nære voksne, der yder dem følelsesmæssig tryghed, voksne der har tid til nærvær og er kompetente tilknytningspersoner.

Det er gennem de betydningsfulde relationer, man udvikler sin personlighed og sine færdigheder.

Den igangværende udvikling medfører, at betydningen af relationer minimeres, eller er helt fraværende. Der er til stadighed personalenedskæringer samtidig med at pædagogerne pålægges opgaver, der skal kontrollere, kvantificere og synliggøre en given ydelse og denne ydelses målopfyldelse. Ydelser der er bestemt af andre end pædagogerne selv.

I pædagogernes bevidsthed er nu mål og målopfyldelse, test og tilrettelæggelse af opgaver med børnene (som nu bliver kaldt enheder), beskrivelser og dokumentation af produktet (som også er børnene) i form af dokumentationsbare færdigheder.

Børn bliver genstandsgjorte gennem vurderinger, tests, dokumentationer og iagttagelser. Hvordan mon dette erfares og forplanter sig til barnets selvopfattelse? Hvordan mon barnet med vanskeligheder oplever sig i en sådan virkelighed hvor barnets "scoringer" bliver de voksnes sejre eller nederlag.

De "ydre" værdier bliver vigtigere end de indre. Alt skal se ud af mere end det er. Er institutionen god til at give overbevisende beskrivelser og flot dokumentation, bedømmes kvaliteten som høj, uanset hvordan miljøet opleves af de

implicerede. Trivsel, livsglæde, gensidig ømhed er umålelig og følelser og deres udtryk er udokumenterbare i tal og grafer og derfor uinteressante for politikere, der konkurrerer nationalt og internationalt gennem tal og kurver.

Paradoksalt nok er det på det følelsesmæssige plan, man som menneske oplever nærhed, anerkendelse, fællesskab og omsorg – man deler en indre verden, bliver til og føler lykke.

I den konceptstyrede institutionsverden mister pædagogerne deres personlige kompetencer og børnene mister voksne der er tilstrækkeligt responderende i forhold til deres følelsesmæssige behov. Det resulterer i pædagoger, der får svært ved at være anerkendende i forhold til børnene.

Og paradoksalt nok udbydes der for tiden diverse kurser om "anerkendende pædagogik". Jeg tror at mange små børn oplever ensomhed og forladthed i mange situationer i hverdagen på grund af for uopmærksomme og utilgængelige voksne.

Vi må have relationernes betydning tilbage i arbejdet og kæmpe for at pædagogerne udvikler kompetencer af personlig art, da deres personlige ageren er afgørende for at relationer til børn får den kvalitet, der giver trivsel og god alsidig udvikling.

PÆDAGOGISK KOMPETENCE

Det er vigtigt at finde en autonomi i sin pædagogiske udøvelse, en balance mellem faglige viden, praktiske erfaringer og personlige følelser og værdier. Den faglig viden om børns normale udvikling danner grundlag for praksis og skal udøves med forståelse og empati for det enkelte barns følelsesmæssige og intellektuelle behov og dets opvækstbetingelser. Pædagogen skal have en evne til at indgå i en tæt forpligtende relation, kunne indgå i et responderende samspil, samtidig med at hun skaber normer og rammer for det sociale liv og derved giver gode betingelser for leg, samvær og kammeratskaber.

Det er værd at huske at den nære relation, samspillet og lege mellem det mindre barn og den voksne er forudsætningen for at barnet får de nødvendige sociale kompetencer, også til at være sammen med andre børn.
At være responderende forudsætter at pædagogen har tid til og er opmærksom på barnets udspil – både dets handlinger og dets følelser, også følelser udtrykt i mimik, gester og attituder. Det er gennem denne relevante respondering at barnet bliver set og føler sig anerkendt.

Rykkes balancen, således at intellektuelle færdigheder vurderes som væsentligste, kommer man nemt til at distancerer sig følelsesmæssigt fra de børn, man har ansvaret for.
Når pædagogen har sin opmærksomhed rettet mod at efterleve mål sat af beslutningstagerne, er kunden er ikke længere barnet men politikerne, deres embedsmænd og forældrene. Den dygtige kompetente pædagog der vil børnene, bliver dermed sat i dilemmaer dagen lang, hvilket er nedslidende.

I dagens samfund vægtes de intellektuelle færdigheder højst og daginstitutionernes personale skal bruge deres sparsomme tid på læreplaner, konceptpædagogik, manualer, dokumentation og tests.

I denne politisk styrede daginstitutionsverden mister pædagogerne nogle af de vigtigste kompetencer, de kompetencer der handler om at være nærværende på børnenes præmisser, være anerkendende og udvikle de personlige kompetencer der handler om at vurderer hvad det enkelte barn har behov for og hvordan barnet tilgodeses bedst muligt både på det lange sigt og i det nuværende øjeblik.

Pædagoger skal for at blive kompetente hele tiden reflektere over egne metoder, egne reaktioner og egne behov.

Viden er nødvendig men der er et spring mellem viden og personlig involvering, hvilket der skal arbejdes mentalt og praktisk med.

Eksempelvis kende vi alle springet mellem at læse fagbøger om børn og så den virkelige verden hvor vi selv udfordres følelsesmæssigt af livet som forældre med egne børn. Her er gensidige følelser aktiveret i alt hvad vi og de gør. Sådan er det også i de tætte relationer i daginstitutionen mellem det enkelte barn og dets pædagog.

Balancen mellem det intellektuelle og det personligt følelsesmæssige kan tippe over. Det vil jeg give et par eksempler på:

Et ungt forældrepar til en lille pige på 18 mdr. søgte råd, da de ikke kunne få hende til at sove alene i sit værelse. De fortalte at de havde læst en bog om søvn. Her var holdningen at børn skal lære at sove i egen seng i eget værelse. Bogen anbefalede at lægge hende i sin egen seng, gå ud af værelset, lukke døren og afvente. Barnet i denne alder skulle kunne klare at ligge alene et anvist tidsrum. Deres datter græd voldsomt, mens de tog tid uden for døren. Da jeg spurgte dem om, hvordan de selv havde det, foran den lukkede dør, svarede moderen:

"Jamen jeg har læst, at hun skal *kunne være alene i det angivne tidsrum". Faderen kiggede på mig og sagde: "Jeg har det forfærdeligt". Derefter kunne vi snakke om hvilke følelser og hvilke erfaringer pigen fik.*

Moderen her fastholdt et intellektuelt synspunkt og derfor skubbede hun sin egen følelsesmæssige kompetence i baggrunden.

I børnehaven leger en treårig dreng med to femårige. De to store børn løber ud på WC for at være alene sammen. Den treårige løber efter, møder en lukket dør, griber med råb fat i håndtaget og hiver alt hvad han kan for at komme ind til kammeraterne. En pædagog hører larmen og reagerer med ophidselse i stemmen: " Kan du lade være med at flå håndtaget af døren." Barnet bliver forskrækket og græder nu heftigt.

I denne situation er pædagogen i sine følelsers vold og al tænkning, der kunne regulere hendes handlen til forståelse for barnet er utilgængelig. I begge eksempler mister de voksnes børnenes perspektiv og har hver især deres egne private mål, de søger gennemført uden at indleve sig i barnets virkelighed.

I daginstitutioner med lav normering og arbejdsopgaver, der føles fremmede eller meningsløse, bliver de ansatte nemt stressede og, mister arbejdsglæden, hvorved de også nemt mister empatien og dermed børnenes perspektiver. Beholder man empatien og børneperspektivet, men mangler mulighederne til at kunne handle på sin indsigt og følelser, udbrænder pædagogen.

PÆDAGOGEN HAR DEL I OG ER ANSVARLIG FOR RELATIONEN.

Det er afgørende, når man arbejder tæt med børn, at man løbende reflekterer over sine egne følelser og sin handlen. Man må se sig selv med børnenes øjne. Pædagogen har en andel og et ansvar som part i en relation for hvordan barn trives og udvikler sig.

Vi siger ofte, når et barn mistrives, at "så er der nok noget i vejen hjemme!" Men årsagen til mistrivslen kan også ligge i institutionen. Blandt andet i de pædagogiske metoder, i samarbejdsklimaet mellem de voksne, i børnegruppens sociale kultur, eller i barnets relationer med dets primære omsorgsgivere.

Vi skal som kolleger hjælpe hinanden med at reflektere over egne andele på godt og ondt i relationen til både børnene og deres forældre.

Vi skal huske, at barnet er afhængig af og holder af voksne i begge verdner, barnet må aldrig ende i en solidaritetskonflikt på grund af de voksnes gensidige mistillid eller negative vurderinger.

Barnet, der er omsorgssvigtet hjemmefra behøver tæt relation til en bestemt pædagog (primærpædagog) hvor det kan føle sig tryg, opleve anerkendelse og få den nødvendige støtte, når det behøves. Barnet skal føle at pædagogen respekterer dets forældre og omvendt for at det selv kan føle sig tryg.

Dårlige normeringer, lærerplaner, test, dokumentation m.v. er opgaver der tager tiden fra børnene og som rammer de sårbare børn mest. Desuden vil der paradoksalt nok blive mindre plads til at være anderledes og til at blive mødt individuelt med sine behov og sine følelser, jo flere konkrete mål og opgaver der stilles.

Forældrene præges langsomt men sikkert og antager i højere og højere grad de værdier de herskende politikere agiterer for. Velfungerende forældrene kæmper for egne børns plads som elitebørn og det barn, der har særlige behov bliver en hindring for at deres barn får den læring, der sikre en succesfuld fremtid i uddannelsessystemet.

Det er svært at være et omsorgssvigtet barn i denne virkelighed.

AT BRYDE DEN SOCIALE ARV

I dag er det et politisk mål "at bryde den sociale arv" – men hvis det skal lykkes, kræver det voksne med tætte relationer til de truede børn. Der ønskes rummelige institutioner.

Jeg ser det som et forsøg på omkostningsfrit at løse en opgave billigst muligt – der i virkelighedens verden kræver flere ressourcer. Hvis børn i den rummelige daginstitution skal hjælpes kræves højere personalenormering samt god plads og uddannet personale.

Når politikere definerer den sociale arv som brudt, har de uddannelsesniveauet og tilknytningen til arbejdsmarkedet som mål.

Man kan jo godt være en ulykkelig akademiker, der har et attraktivt arbejde og som på det personlige plan ulykkeligt kæmper med en bagage af omsorgsvigt og som ikke magter sit eget forældreskab.

MÅLENE OG RESULTATERNE

I dag taler vi meget om det individualiserede samfund – men i virkeligheden handler vi efter at gøre alle ens. Det er som om det er det du gør, og hvordan du ser ud, der tæller – ikke den du er.

Der skal dokumenteres, og i mange daginstitutioner har pædagogerne fotoapparatet eller videokameraet i nærheden. Film og foto af børnene og deres aktiviteter bliver offentlig ejendom i børnehaven. Barnets færden udstilles uden at det selv kan bestemme. Det lærer at se sig selv som omgivelserne ser det, i stedet for at opleve sig selv indefra. Dette syn på barnet som genstand for vores blik, fremmes i høj grad oppefra. Barnet bruges til at bevise de voksnes duelighed og institutionens kvalitet. Man overser mange gange, at dokumentation også behøver et etisk eftersyn. Vi opdrager barnet til at det skal gøre sig på scenen for at få anerkendelse og blive set.

Det er blevet et konkurrencesamfund. Daginstitutioner og skoler skal måles og sammenlignes og børnene er produkter i denne sammenhæng. Vi har travlt, den toårige trænes til at blive treårig og så fremdeles. Der skal hele tiden arbejdes på at nå næste trin i udviklingen af målelige færdigheder. Det er målene og ikke processerne der er vigtige. Vi skal have børnene hurtigt gennem systemet med færrest mulige udgifter og med størst mulig nytteværdi til sidst.

Får vi så det? Flere og flere børn behøver specialundervisning eller mistrives, og flere står på venteliste til psykiatrisk behandling. Der er ikke meget der tyder på, at vi er på vej til succes selv om børnene skulle blive bedre læsere. Den mentale pris er for høj.

I stedet burde vi anerkende det enkelte barn for hvad det er lige her og nu og have øje for dets trivsel og give det mere plads til udvikling ud fra egen indre drift. Lade barnet lege uden at have for øje at dets leg skal have nytteværdi som kan måles. Legen skal være for legens egen skyld, det får børnene mest ud af lige meget hvilken synsvinkel vi tager.

Og lad børnene i fred, lad dem have en privat verden, hvis værdi de kun selv kan vurdere.

DET ER IKKE VIDEN MEN VILJE DER MANGLER

Det er paradoksalt, at det først og fremmest er kortsigtet økonomitænkning og ideologier, der styrer tilbuddene til vore børn i dag, for vi har betydningsfuld forskningsbaseret viden om børns udviklingsbehov at tage afsæt i. Vi ved, at relationer mellem børn og betydningsfulde voksne er afgørende for et barns personlighedsudvikling.

Da vi har skabt et samfund, hvor børn er henvist til institutioner det meste af deres barndom, skylder vi dem og os selv, at de får lov at opleve lykken ved at dele oplevelser og erfaringer, sejre og nederlag med tilknytningspersoner og med andre børn i et trygt, omsorgsfuldt og kærligt miljø, hvor deres alsidige udvikling tilgodeses.